

Rozdział IV

Komentowanie to podstawa, czyli o tym, jak korzystać z potencjału informacji zwrotnej

Ewelina Strawa

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony indywidualnemu komentarzowi nauczyciela do pracy pisemnej i wypowiedzi ustnej ucznia. Nie ulega wątpliwości, że pedagodzy, aby móc świadomie oceniać postępy wychowanków i tworzyć skuteczne informacje zwrotne, muszą posiadać odpowiednią wiedzę psychologiczną i zdawać sobie sprawę z tego, że sposób oceniania jest zawsze uzależniony od olbrzymiej liczby czynników. Na szczególną uwagę zasługują sytuacje trudne, momenty, w których polonista musi zrecenzować pracę ucznia ściągniętą z Internetu bądź zareagować na fakt, że wychowanek oddał pustą kartkę. Przedstawione w artykule wyniki badań oraz przytoczone opinie uczniów mogą okazać się pomocne w procesie planowania, budowania i udzielania informacji zwrotnej.

Słowa kluczowe: informacja zwrotna, ocenianie, komentarz, nauczyciel, uczeń

Commenting as the Base. How Can We Use the Potential of Feedback

Abstract

The article is dedicated to the individual comment of the teacher referring to the written work and verbal utterance of the pupil. There is no doubt that the educators should have specialistic knowledge regarding the matter to evaluate progresses of the students. The teachers also should pay attention to the topic that the way of assessment is always dependent on the huge number of various factors. For the special attention deserve difficult situations, moments, in which teacher have to review student's work that was downloaded from the internet or react on fact that pupil had given blank piece of paper. Results introduced in the article and students opinions concerning this matter could be helpful in planning, creating and providing feedback.

Keywords: feedback, evaluation, comment, teacher, student

Dialogiczny i dyskursywny charakter oceniania

Proces komunikacji jest niezwykle złożony i niełatwy, ponieważ na jego powodzenie mają wpływ różnorodne czynniki. Podstawowy model zakłada obecność w tym procesie dwóch partnerów: nadawcy i odbiorcy. Czynniki, które w istotny sposób wpływają na jego przebieg, są m.in. interakcje między rozmówcami, temat oraz sposób kontaktu. Klemens Stróżyński zwraca uwagę na to, że ocenianie szkolne trzeba postrzegać właśnie jako akt komunikacji, a więc zawsze należy zadać sobie cztery podstawowe pytania: co, po co, komu i jak będziemy komunikować¹. Odpowiedzi na wszystkie postawione wyżej pytania mogą niejednokrotnie wyeliminować źródła często występujących w komunikacji międzyludzkiej niepowodzeń, ponieważ prowadzą do większej świadomości swoich działań.

Współczesna edukacja zakłada podmiotowy charakter nauczania. Oznacza to, że uczeń znajduje się zawsze w centrum zainteresowania szkoły i nauczyciela, co niezwykle sugestywnie opisywała Anna Radziwiłł:

„Pierwszym punktem odniesienia, swoistym słońcem, wokół którego krążą planety jest **uczeń** – dziecko, młody człowiek i jego rozwój. Temu »słońcu« mają służyć: przekazywana wiedza, kształcenie umiejętności, organizacja systemu szkolnego”².

Wobec tego priorytetowego założenia, wedle którego młody człowiek ma być centralnym punktem odniesienia wszystkich działań zreformowanej szkoły, należy o uczniu myśleć właśnie jako o podmiocie oceniania. Oznacza to, że należy mu się nie tylko rola równorzędnego partnera w tej komunikacji, ale także współtworzenie komentarza do wyniku osiągnięć. Tylko tego typu relacja może doprowadzić do w pełni świadomego uczestnictwa w procesie ewaluacji, a także stanowi dla ucznia wdrożenie do procesu samokształcenia.

Taką rolę ucznia podkreśla w swojej pracy *Ocenianie szkolne bez tajemnic* Bolesław Niemierko, pisząc, że „uczniowi trzeba przypisać współautorstwo komentarza do wyniku uczenia się, rozumiane jako akceptację sugestii nauczyciela oraz pewien wkład własny do treści komentarza”³. Klemens Stróżyński posuwa się w swych spostrzeżeniach jeszcze dalej, twierdząc, że uczeń musi być współautorem samej oceny⁴. Badacz zdaje sobie sprawę z prowokacyjnego charakteru tego twierdzenia, wydaje się jednak, że takie założenie jest słusz-

¹ K. Stróżyński, *Ocenianie jako akt komunikacji*, „Polonistyka” 2003, nr 4, s. 227.

² A. Radziwiłł, *O reformowaniu edukacji*, „Znak” 1999, nr 3, s. 52.

³ B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002, s. 247.

⁴ Zob. K. Stróżyński, op. cit., s. 229.

ne⁵. Tylko ocena, na której kształt uczeń ma wpływ, może spełniać swoją funkcję i być regulatorem procesu uczenia się.

Nauczyciele, aby móc świadomie oceniać postępy uczniów i tworzyć skuteczne informacje zwrotne, muszą posiadać odpowiednią wiedzę psychologiczną i zdawać sobie sprawę z tego, że sposób oceniania jest zawsze uzależniony od olbrzymiej liczby czynników. Niezwykle istotne wydają się w tym kontekście słowa Klemensa Stróżyńskiego, które rozpoczynają jeden z artykułów badacza poświęcony skutecznemu komunikowaniu ocen: „Aby komunikacja była skuteczna, musi istnieć psychologiczna gotowość przyjęcia komunikatu. Jest to szczególnie ważne w przypadku, gdy komunikat ten zawiera ocenę”⁶. Najistotniejszym warunkiem przyjęcia komunikatu jest oczywiście wysłuchanie tego, co nauczyciel ma do przekazania, a stanie się tak dopiero w momencie, gdy uczeń uświadomi sobie, że informacja zwrotna jest podstawą jego rozwoju. Każdy ma potrzebę bycia ocenianym (bywa ona nazywana także potrzebą porównań społecznych⁷), ponieważ dzięki jej spełnieniu może poznać swoje mocne i słabe strony, a co za tym idzie – lepiej poznać samego siebie. Warto podkreślić, że od zaspokojenia tej potrzeby zależy poczucie własnej wartości osoby ocenianej. Jednym z najsilniejszych pragnień psychologicznych człowieka jest utrzymanie stabilnego poczucia własnej wartości, dlatego niezmierznie istotna jest wrażliwość, z jaką nauczyciele przekazują informację zwrotną osobom, które swoją samoocenę dopiero budują. Dla ucznia bardzo ważne jest uzyskanie informacji na temat tego, czy to, jak siebie ocenia, jest tożsame z tym, jak myślą o nim inni. W przypadku braku komentarza uczniowie będą się domyślać, co o ich działaniach i efektach pracy sądzą nauczyciele. Takie sytuacje z pewnością w wielu przypadkach mogą doprowadzić do wysnuwania błędnych wniosków, wobec tego powinny być z całą stanowczością eliminowane⁸. Nie sposób pominąć faktu, że potrzebie bycia ocenianym towarzyszy także lęk przed tym procesem. Należy się zatem zastanowić, w jaki sposób strach ów można zmniejszać, ponieważ z całą pewnością jest to łatwiejsze do wykonania

⁵ Większość nauczycieli podczas wystawiania ocen z zachowania bierze pod uwagę opinię samego ucznia. Bardzo popularne są praktyki polegające na tym, że wychowawcy proszą swoich podopiecznych o wystawienie sobie oceny i jej uzasadnienie: tzn. o wypisanie na kartkach „zasług” dla klasy i szkoły. Jest to w moim przekonaniu niezwykle ważna kwestia – uczniowie są wdrażani do samooceny, a dodatkowo uczą się argumentowania. W wielu rozmowach z uczniami pojawiała się opinia, że jest to zadanie bardzo trudne: wymagające od nich zdystansowania się, obiektywnego spojrzenia na to, co zrobili dla swojej małej społeczności. Uczniowie (choćaż to ostatnio już się zmienia) mają problem, aby pisać o swoich dobrych zachowaniach, czują się tym skrzepowani. Jednak w dzisiejszych czasach zdolność do dobrego zaprezentowania swojej osoby wydaje się jedną z kluczowych umiejętności społecznych, wpływających na sukces w dorosłym życiu.

⁶ K. Stróżyński, *Skuteczne komunikowanie ocen*, „Polonistyka” 2001, nr 9, s. 563.

⁷ Zob. P. Zimbardo, F. Ruch, *Psychologia i życie*, Warszawa 1998.

⁸ Na temat psychologicznych aspektów oceniania i bycia ocenianym pisze R. Korach, *Nagroda i kara. Profesjonalna ocena pracownika*, Gliwice 2009, s. 59–108.

niż wyeliminowanie jednej z podstawowych potrzeb człowieka. Wyjściem z tej sytuacji powinno być budowanie w klasie odpowiedniej atmosfery, która sprzyja nie tylko komunikacji między uczniem i nauczycielem oraz uczniami między sobą, ale także pomaga w procesie nauczania-uczenia się.

Indywidualny komentarz nauczyciela w ocenianiu kształtującym

Dobra komunikacja w klasie szkolnej jest niezwykle ważnym elementem nauczania i sprawia, że ocenianie, które nauczyciele często uważają za zło konieczne, staje się łatwiejsze. Badania nad ewaluacją wykazały, że ocenianie kształtujące jest jedną z najskuteczniejszych metod służących podnoszeniu efektywności uczenia się. W Polsce program pilotażowy oceniania kształtującego istnieje od 2005 r. Na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej prowadzi go Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz Centrum Edukacji Obywatelskiej. CEO proponuje nauczycielom poświęcone OK⁹ kursy przez Internet oraz serwis internetowy¹⁰.

Porównanie, które niezwykle trafnie obrazuje różnicę między wspomnianym OK a powszechnie stosowanym ocenianiem sumującym, zamieściła w książce *Ocenianie kształtujące w praktyce* Danuta Sterna:

„Jeżeli gość w restauracji próbuje zupę, to jest to ocena sumująca, a jeśli robi to kucharz w kuchni podczas przygotowywania zupy, aby przekonać się, jaki ma smak, to jest to ocena kształtująca. Różnica polega na tym, że gość w restauracji nie może nic już z zupą zrobić, a kucharz może ją jeszcze doprawić”¹¹.

Powyższy cytat jednoznacznie wskazuje, że podstawą oceny kształtującej jest informacja zwrotna. Zawsze powinna ona zawierać kilka podstawowych elementów: informację o tym, co uczeń zrobił dobrze, a co powinien uczynić inaczej, oraz wskazówki, które pokażą mu, w jaki sposób może się poprawić i w jakim kierunku powinien zmierzać, planując swoją dalszą pracę. Informacja zwrotna może przyjąć formę komentarza ustnego bądź pisemnego, zawsze jednak jest formą kontaktu mającą pomagać w uczeniu się. Tworzenie opisowych komentarzy wymaga dużo więcej czasu niż wystawienie stopnia, dlatego wielu nauczycieli podchodzi do takich pomysłów sceptycznie. Jednak warto zwrócić uwagę na badania, które udowadniają skuteczność indywidualnego komentarza: w 60% przypadków informacja zwrotna wpłynęła na poprawę wyników. Tam, gdzie nie pomogła, okazywało się jednak, że polegała na zapi-

⁹ OK to powszechnie używany w literaturze skrót oznaczający ocenianie kształtujące.

¹⁰ www.ceo.org.pl/ok.

¹¹ D. Sterna, *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa 2006, s. 59.

saniu ogólnej uwagi bez umieszczenia wskazówek dotyczących możliwości osiągnięcia w przyszłości lepszego wyniku¹².

Budowanie opinii o charakterze wskazówek zaczyna się od planowania – zadania, które są proponowane uczniom, muszą być skonstruowane tak, aby mogły dostarczyć skutecznej informacji zwrotnej. Tylko odpowiednie przygotowanie może sprawić, że projektowanie komentarzy będzie zajmować coraz mniej czasu. Podstawą są oczywiście kryteria oceniania, które nazywane są przez stosujących OK „nacobezu”. Termin ten jest skrótem sformułowania: „na co będę zwracać uwagę” przy ocenianiu uczniów. Nauczyciele próbują różnie sobie radzić i tworzą własne materiały, które pomagają im sprawnie stosować informację zwrotną. Często dzielą się ze sobą spostrzeżeniami na forum praktyków oceniania kształtującego¹³.

Skuteczna i trafna informacja zwrotna jest podstawą oceniania kształtującego i fakt zainteresowania nauczycieli tą formą ewaluacji jest niezwykle ważny. Nawet jeżeli nie zdecydują się oni na stosowanie wszystkich wskazówek związanych z OK, to będą bardziej świadomi możliwości, jakie niesie ze sobą indywidualny komentarz do pracy ucznia. Co ważne, wraz z zainteresowaniem ocenianiem kształtującym, pojawiło się więcej publikacji w języku polskim dotyczących informacji zwrotnej. Pedagodzy mają zatem okazję zapoznania się z podstawowymi założeniami budowania opinii na temat osiągnięć uczniów.

Skuteczna informacja zwrotna

Mówiąc o skutecznej informacji zwrotnej, myślimy o komentarzu do pracy ucznia, który został przez niego zaakceptowany i przyniósł odpowiednie efekty w postaci działań podjętych przez odbiorcę. Warto zaznaczyć, że komentarz taki nie może być oceną charakteru ucznia. Powinna to być obiektywna wypowiedź dotycząca konkretnego zachowania i jego konsekwencji: pochwała dobrze wykonanej pracy bądź wskazówka, jak lepiej wykonać zadanie. Taka informacja nie musi być krytyczna, a nauczyciel nie może prowadzić jednostronnego monologu i być przekonany, że przedstawia jedyny słuszny pogląd na daną sprawę. Uczeń, ażeby w pełni przyjął informację, musi wierzyć, że nauczyciel działa w dobrej wierze i obdarzać go zaufaniem.

Przygotowanie informacji zwrotnej jest czynnością bardzo czasochłonną, zwłaszcza gdy nauczyciel ma pod opieką kilka klas. Ważne jednak, aby przyzwyczajać uczniów do korzystania ze wskazówek, jakich udziela im się w ko-

¹² P. Black, Ch. Harrison, C. Lee, B. Marshall, D. Wiliam, *Jak oceniać, aby uczyć*, przeł. J. Dutkiewicz, Warszawa 2006, s. 94.

¹³ <http://forum.akademia.net.pl>.

mentarzu, a to jest możliwe tylko wówczas, gdy będzie on udzielany regularnie. Specjaliści twierdzą, że stosowanie komentarza tylko raz w miesiącu nie jest odpowiednią praktyką. Aleksandra Cupok uważa, że nie wszyscy uczniowie muszą uzyskiwać informację zwrotną w tym samym czasie: jedni mogą otrzymać ją do wypowiedzi przy tablicy, inni przy okazji kartkówki bądź w związku z zadaniem domowym¹⁴. Wydaje się jednak ważne, by przynajmniej trzy razy w semestrze wszyscy uczniowie otrzymywali pisemny komentarz do tego samego zadania, ponieważ wówczas nauczyciel ma możliwość porównania efektów pracy podopiecznych. Komentarz powinien być przekazywany jak najszybciej po wykonaniu danej pracy, gdy uczeń ją jeszcze dobrze pamięta. Czas odgrywa szczególną rolę przy komentowaniu wypowiedzi ustnej: informacja przekazana zaraz po wypowiedzi będzie z pewnością bardziej szczegółowa i lepiej zrozumiana przez odbiorcę.

Natomiast jedną z najbardziej destrukcyjnych form krytyki, która pojawia się w szkole, są ogólne stwierdzenia kierowane pod adresem uczniów, jak: „W ogóle się nie uczycie”, „Wasze wypracowanie są beznadziejne”, „Powinnicie się zastanowić nad profilem klasy, którą wybraliście”. Sprawiają one, że odbiorcy czują się bezradni i budzą się u nich reakcje obronne. „Z punktu widzenia inteligencji emocjonalnej taka krytyka świadczy o lekceważeniu uczuć, jakie wywołuje ona u osób będących jej przedmiotem oraz o katastrofalnym wpływie, jaki uczucia te wywierają na ich motywację do pracy, energię i wiarę w sens tego, co robią”¹⁵. Jak ważna jest informacja zwrotna, wykazały badania, którym poddano 108 menedżerów i pracowników umysłowych. Okazało się, że niewłaściwie wyrażone uwagi krytyczne znalazły się na pierwszym miejscu listy przyczyn konfliktów w pracy¹⁶. Ostre, nieprzemyślane uwagi krytyczne powodują, że ludzie zniechęcają się do nauki i nie starają się już tak jak dawniej, ponieważ przestają wierzyć, że mogą coś osiągnąć.

Klemens Stróżyński podkreśla, że oceniać powinno się zawsze tylko efekt działania ucznia, a nie jego motyw, zamiary czy charakter, ponieważ na ich temat nie mamy odpowiedniej wiedzy. „Myśli i zamiary ucznia zna tylko on sam i mówienie o nich przez nauczyciela słusznie odbiera jako zamach na swoją autonomię”¹⁷. Przestrzeganie tej zasady jest niezwykle ważne, o czym świadczy historia opisana przez jedną z polonistek: „Kiedys byłam wściekła, że moja uczennica nic nie robi, po prostu zero reakcji. Nie wiedziałam, jak jej pomóc.

¹⁴ Zob. M. Gregorczyk i M. Swat-Pawlicka (red.), *Ocenianie kształtujące: dzielmy się tym, co wiemy!*, Zeszyt trzeci: informacja zwrotna, Publikacja dostępna w wersji elektronicznej na stronie: http://www.ceo.org.pl/portal/b_ok_dzielmy_si_etym_co_wiemy_informacja_zwrotna (data dostępu: 1.05.2010 r.).

¹⁵ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, przeł. A. Jankowski, Poznań 2007, s. 240.

¹⁶ Ibidem, s. 241.

¹⁷ K. Stróżyński, *Skuteczne komunikowanie ocen...*, s. 563.

Zdenerwowałam się, wsiadłam w auto i pojechałam do niej – wróciłam chora. Dziewczyna mieszkałam w szopie bez światła i gdy przychodziła ze szkoły, to było ciemno, zimno i ponuro¹⁸. Zanim zdecydujemy się na wyrażenie katerycznej opinii na temat działania ucznia, powinniśmy spróbować dociec przyczyn takiego zachowania, w przeciwnym wypadku informacja zwrotna może wyrządzić dziecku wiele krzywdy.

Komentarz nauczyciela powinien się zaczynać i kończyć pozytywną informacją. Nie ma takich sytuacji, w których nie można powiedzieć o pracy ucznia niczego dobrego. Zawsze warto chociaż pochwalić dziecko za to, że spróbowało podjąć wyzwanie, że się starało. Nie można oczywiście stosować wciąż tych samych komentarzy i jeżeli działania ucznia nie ulegają poprawie, należy podjąć zdecydowane kroki naprawcze. Wiga Bednarkowa zwraca uwagę na „efekt Arystotelesa”, z którego nauczyciele powinni sobie zdawać sprawę. Zbyt częste stawianie dzieciom tych samych stopni bądź konstruowanie komentarzy składających się z samych uwag krytycznych, przynosi skutek odwrotny do zamierzonego:

„Oceniany reaguje tak jak woda na roztopianą w niej sól – w pewnym momencie roztwór jest nasycony i sól nie powoduje, że woda staje się bardziej słona, tak i uczeń nie przejmuje się swymi złymi wynikami i narastającą krytyką – jeszcze jedna zła ocena? Trudno, niech będzie – jedna więcej, jedna mniej...”¹⁹

Pedagodzy często uważają, że kilka ocen niedostatecznych wreszcie zmobilizuje ucznia do nauki. Może się jednak zdarzyć tak, że uczeń przygnębiony zaistniałą sytuacją przestanie w ogóle się starać, bo stwierdzi, że polonista nie wiąże z nim żadnych nadziei. Zawsze w takiej sytuacji warto podjąć z uczniem dialog, a jeżeli trzeba, zaangażować rodziców i wspólnie starać się pomóc dziecku.

Co o tym wszystkim sądzą uczniowie?

Budowanie skutecznych informacji zwrotnych jest niezwykle trudnym zadaniem. Warto jednak zdawać sobie sprawę, jak wielki wpływ odpowiednio skonstruowane komentarze mogą mieć na podnoszenie osiągnięć uczniów. Doświadczenia praktyków omawiane w literaturze poświęconej ocenianiu były inspiracją do przeprowadzenia badań dotyczących informacji zwrotnej, które pozwoliły sprawdzić, jak w praktyce szkolnej wygląda budowanie i przekazy-

¹⁸ Cyt. za: *Ocenianie kształtujące: dzielimy się tym, co wiemy!...*, s. 7.

¹⁹ W. Bednarkowa, *O! Słoń przed stopniami. Osłoń przed stopniami! O szkolnym ocenianiu*, Kraków 2000, s. 63–64.

wanie uczniom indywidualnych komentarzy, oraz dowiedzieć się, jakiego typu recenzji tak naprawdę oczekują licealiści²⁰.

Zapytano uczniów, czy uważają, że indywidualna informacja zwrotna jest potrzebna. Zdecydowana większość, bo aż 97% badanych, opowiedziało się za zasadnością indywidualnej opinii nauczyciela na temat ich pracy. W tym przypadku nie miało znaczenia, do jakiego typu szkół (prywatnych czy publicznych) uczęszczali respondenci – zawsze podkreślali oni pomocniczą rolę wskazówek. W obliczu tak rozkładających się odpowiedzi nie pozostaje nic innego, jak tylko uświadamianie nauczycielom, że ich uczniowie tego właśnie oczekują. Oczywiście bardzo ważne jest to, że komentarze polonistów licealiści postrzegają jako przydatne, jednak uzasadnienia respondentów nie napawają optymizmem. Zdecydowana większość z nich przyznaje, że opinie podkreślają ich błędy, niedociągnięcia, braki, wyjaśniają, za co ocena została obniżona. Świadczy to bardzo źle o jakości udzielanej przez polonistów informacji zwrotnej. Na pierwszym miejscu wymieniają oni zazwyczaj błędy, jakie popełnia młody człowiek, nie zauważając tego, co zostało wykonane dobrze, co było kreatywne, pomysłowe, ciekawie skomponowane. Jedynie dwie uczennice wspomniały, że w komentarzach znajdują pochwały:

1. „Pozwala mi to zrozumieć, za co moja ocena została obniżona i popracować nad tym, a także poznać ewentualne walory mojej pracy i je rozwijać w kolejnych pracach/odpowiedziach²¹”.
2. „Daje mi informację, co zrobiłam źle i dzięki temu mogę to poprawić. Zaznacza też dobre strony pracy”.

Warto jednak zauważyć, że i te pozytywne aspekty są wymieniane na samym końcu, umieszczone w cieniu negatywnych informacji, a ich moc osłabiona przez użycie takiego zwrotu jak „ewentualne”. Można rozumieć to w ten sposób, że walory, o których wspomniała uczennica, występują tylko sporadycznie. A jednak nie ulega wątpliwości, że każde wypracowanie ma swoje dobre strony i najważniejsze, aby je podkreślić, o czym oceniający (nie tylko poloniści) często zapominają. Pozytywny stosunek nauczyciela do ucznia i jego pracy pozwala stworzyć atmosferę sprzyjającą uczeniu się i motywuje młodzież do doskonalenia swoich wypowiedzi.

Uczniowie, co bardzo ważne, podkreślali, że komentarz jest uzasadnieniem oceny, że sam stopień nie jest dla nich wystarczający. Dopiero szczegółowa informacja zwrotna wyjaśnia im, dlaczego otrzymali taką, a nie inną ocenę (daną

²⁰ Badania przeprowadziłam w marcu i kwietniu 2010 r. pod opieką prof. Jadwigi Kowalikowej. Badaniem za pomocą kwestionariusza ankiety zostało objętych pięć krakowskich liceów ogólnokształcących (dwa publiczne i trzy prywatne), w których łącznie wzięło udział 241 uczniów (w tym 140 dziewcząt i 101 chłopców).

²¹ Wypowiedzi uczniów przytoczone w niezmienionej formie, poprawiona interpunkcja i ortografia.

liczbę punktów): „Mam pewność, że ocena, którą dostałam, jest słuszna i adekwatna do wiedzy”. Ze względu na takie wypowiedzi badanych można stwierdzić, że decyzja o rezygnacji z komentarza i zastąpienie go punktacją charakterystyczną dla wypracowań ocenianych według klucza nie jest dobrym rozwiązaniem. Podobnie bowiem jak w przypadku stopni szkolnych: dostateczny Janka nie jest równy trójce Magdy, tak i 3 punkty za język przyznane według kryteriów nie zawsze będą oznaczać to samo.

Ze wskazówek nauczyciela przy tworzeniu kolejnych wypowiedzi korzysta 63% wszystkich respondentów: 67% uczniów szkół prywatnych i 61% wychowanków szkół publicznych. Odpowiedź „nie” wybrało łącznie 7%, natomiast pozostałe 30% wykorzystuje porady nauczyciela tylko czasami. W większości licealiści swoją odpowiedź uzasadnili tym, że dzięki wskazówkom nauczyciela popełniają mniej błędów i mogą tworzyć lepsze prace. Podkreślali oni wartość merytoryczną porad, używając takich określeń jak: wiarygodne, bardzo pomocne, bardzo przydatne, trafne, cenne. Aż 17% odpowiedzi mówiło bezpośrednio o dobrych intencjach nauczyciela: uczniowie pisali, że poloniści chcą dla nich jak najlepiej, więc niestosowanie się do ich porad byłoby w dłuższej perspektywie działaniem przeciwko sobie („Jeżeli nauczyciel udziela dobrych rad, to byłabym nierozsądna gdybym nie skorzystała”). A oto niektóre wypowiedzi badanych podkreślające pozytywny stosunek młodzieży do nauczycieli:

1. „Jeżeli profesor udzieli mi wskazówek, ufając jego kompetencji, wykorzystam je”.
2. „Nauczyciel się na tym zna i do kogo, jak nie do niego mam się zwracać po poradę?”
3. „Ufam doświadczeniu nauczyciela”.

Uczniowie nazywali polonistę osobą kompetentną, przygotowaną merytorycznie, posiadającą dużo większe niż oni doświadczenie, znającą wymogi maturalne. Niejednokrotnie padały takie określenia, jak „profesjonalista”, „specjalista”. Ponad 16% uczniów korzysta ze wskazówek głównie dlatego, aby w przyszłości uzyskać wyższą ocenę. Wielu uczniów wspominało o chęci rozwoju, samodoskonaleniu i wręcz „dążeniu do doskonałości”.

Prawie 30% licealistów nie wykorzystuje wskazówek zawartych w komentarzach, ponieważ ich nie pamięta. Często jest to spowodowane faktem, że nauczyciele po lekcji poświęconej poprawie wypracowań zabierają prace, więc uczniowie mają do nich dostęp tylko przez chwilę („Prace z komentarzem są zabierane przez panią do domu i nie pamiętam ich, bo nie przepisuję nigdzie – czyli później nie mam ich pod ręką”). Może warto byłoby kompletować komentarze lub przekazywać je uczniom w takiej formie, aby zawsze mieli do nich dostęp? Wydaje się, że w dobie komputeryzacji nie powinno to stanowić większego problemu. Skoro nauczyciel poświęca czas na stworzenie opisowej

opinii mającej pomóc jego wychowankom, to warto byłoby zadbać, aby ten czas nie był stracony. Stworzenie odpowiedniej bazy dałoby ponadto nauczycielowi możliwość śledzenia postępów ucznia i ułatwiło odnoszenie się do poprzednich prac przy ocenianiu nowych wypracowań. Poza tym można by uniknąć sytuacji, w której uczniowie mają wrażenie, że wszystkie informacje zwrotne są takie same – wgląd do starszych opinii pozwoliłby polonistom na większe zróżnicowanie swoich wypowiedzi.

Jak licealiści wyobrażają sobie idealny komentarz?

Największa liczba respondentów (23%) zaznaczyła, że w pierwszej kolejności komentarz nauczyciela powinien zawierać dokładne skomentowanie niedostatków pracy²². Kolejne 6% uczniów chciałoby szczegółowej analizy konkretnych rodzajów błędów, oceny poprawności językowej, użytego słownictwa itp. Niektórzy komentowali, że samo wyliczenie błędów nie wystarczy, ponieważ często nie stanowi to dla nich wystarczającego wyjaśnienia. Nie ulega wątpliwości, że najczęściej wymienianym elementem, który powinna zawierać informacja zwrotna, jest wskazanie błędów – jednoznacznie odpowiada tak ponad 32% uczniów. Wydaje się jednak, że takie postrzeganie wynika z doświadczeń uczniów, którzy najpewniej nie potrafią sobie wyobrazić innej sytuacji. Drugą z kolei najważniejszą grupą odpowiedzi są te, które odnoszą się do motywującej funkcji komentarza. Uczniowie zatem chcieliby, żeby informacje, jakie otrzymują od polonistów, mobilizowały ich do pracy, pokazywały dobre strony wypowiedzi, zwracały uwagę na to, co w ich pracach już uległo poprawie. Niewątpliwie dobrym rozwiązaniem jest odnoszenie się do poprzednich wypowiedzi, zauważenie postępu, podkreślenie, że uczeń idzie w dobrym kierunku.

Licealiści proszeni byli także o wypowiedzenie się na temat szczególnego charakteru komentarza do odpowiedzi ustnej. Przede wszystkim mieli zastanowić się nad tym, czy podoba im się, gdy nauczyciel komentuje ich wypowiedź w obecności klasy. Spora grupa uczniów (17,5%) uważa, że komentarz skierowany do nich pomaga wszystkim, którzy go słuchają, ponieważ często dotyczy powtarzających się u innych błędów. Jednak zdecydowana większość, bo aż 60% badanych nie lubi uwag na forum klasy, ponieważ boi się poniżenia. Kolejne 27% przyznaje, że po poprzednim komentarzu polonisty zrobiło im się

²² Oto kilka innych, wymienianych przez uczniów cech komentarza do wypowiedzi pisemnej – pytanie miało charakter otwarty: zawierający wskazówki na przyszłość (10%), podkreślający dobre strony wypowiedzi (8%), motywujący do dalszej pracy (6%), przedstawiający dobre i złe strony wypowiedzi (5%), będący uzasadnieniem oceny (3%), poufny/znany tylko uczniowi (1%).

przykro. Nie ulega wątpliwości, że obawy te wynikają z wcześniejszych złych doświadczeń respondentów („Nauczycielka uznała, że nie jestem dość inteligentna, by posługiwać się spisem treści. Sprawilo to, że poczułam się gorsza oraz sprawilo mi to ogromną przykrość”). Nauczyciele zatem, podczas udzielania informacji zwrotnych w obecności osób trzecich, powinni wykazać się ogromną empatią. Komentowanie na forum jest trudne i dlatego należy zwracać na nie szczególną uwagę. Są oczywiście uczniowie, którym nie przeszkadza krytyka usłyszana w obecności kolegów i koleżanek, jednak trzeba sobie zdawać sprawę, że obok nich odnajdziemy osoby niesamowicie wrażliwe, które bardzo łatwo urazić i zniechęcić do pracy. Czasami jeden niefortunnie zrozumiany przez ucznia komentarz może doprowadzić do tego, że stracimy jego zaufanie i przyszłe informacje służące korygowaniu błędów nie będą odnosić pożądaných skutków.

Polonista versus „wikiwypracowania”

Wielokrotnie podczas rozmów z nauczycielami, m.in. w trakcie przeprowadzania badań ankietowych, pojawiał się problem uczniów, którzy w nieodpowiedni sposób korzystają z materiałów zamieszczanych w Internecie. Problem ściągania prac ze stron internetowych staje się coraz bardziej widoczny. Nauczyciele często decydują się nawet na rezygnację z zadań domowych na rzecz wypracowań pisanych w klasie szkolnej. Zbadani licealiści byli proszeni o wcielenie się w rolę polonisty, który sprawdza prace domowe i odkrywa, że jedna z uczennic ściągnęła większą jej część ze strony internetowej. Respondenci proszeni byli o skonstruowanie odpowiedniego komentarza i celowo przypomniano im, że ich zadaniem jest zmotywowanie licealistki do samodzielnej pracy. Oczywiście prawie wszyscy młodzi ludzie na samym początku opinii odnosili się do faktu, że wypracowanie nie było napisane samodzielnie. Używali w tym celu różnych sformułowań, np.: plagiat, praca odtwórcza, oszustwo; złamanie praw autorskich – zachowanie nielegalne i nieetyczne; „Ctrl+C → Ctrl+V”; „kopiowanie treści ze stron internetowych i wykorzystywanie ich w zadaniach jest przestępstwem”.

Uczniowie niewątpliwie mają świadomość, że opisane zachowanie jest niemoralne, etycznie niewłaściwe, i zdecydowanie go nie popierają. Nie zdarzyła się nawet jedna odpowiedź żartobliwa, której autor odnosiłby się pozytywnie do sytuacji, w której uczennica zamiast swojej pracy przedstawia wypracowanie ściągnięte z internetu. Oprócz powyższych sformułowań uczniowie zamieszczali w komentarzach różnorodne uwagi. Najpopularniejsze z nich zostały zebrane w poniższym zestawieniu.

1. Zachęcenie uczennicy do samodzielnej pracy; podkreślenie wiary w jej możliwości (16%): „Twoja praca jest dobra, jednak byłaby lepsza, gdybyś napisała coś więcej od siebie, nie kierowała się gotowym już tekstem. Jesteś bardzo dobrą uczennicą i z pewnością zrobiłabyś to lepiej. Proszę, napisz pracę jeszcze raz, nie korzystając z innych źródeł”.
2. Wskazanie negatywnych skutków takiego zachowania (14%): „Wypracowania mają na celu przygotować Cię do matury, więc ściąganie prac z Internetu na pewno Ci w tym nie pomoże. Krzywdzisz siebie, a kiedyś może braknąć Ci punktów na wymarzoną uczelnię. Także do pracy!”
3. Wpisanie oceny niedostatecznej (14%) – bardzo często z zaznaczeniem, że w tym przypadku nie ma możliwości poprawy.
4. Wyznaczenie jeszcze jednego terminu oddania pracy; danie ostatniej szansy (11%).
5. Jednoznaczne stwierdzenie, że następnym razem uczennica powinna pracować sama (11%): „Agnieszko, jestem ogromnie zawiedziona, że tak mądra dziewczyna, udzielająca się na lekcjach, myśląca, była na tyle leniwa, aby oddać mi cudzą pracę. Taki uczynek nazywamy plagiatem. Mam nadzieję, że kolejne wypracowanie będzie Twoim wytworem”.
6. Ostrzeżenie, że następnym razem takie zachowanie nie będzie tolerowane (9%) – uwaga do dziennika; ocena niedostateczna bez możliwości poprawy, wezwanie do szkoły rodziców
7. Odniesienie się do zawartości pracy (5%): „Praca w dużej części ściągnięta ze strony internetowej. Skutkuje to ubogim słownictwem i niekompletną analizą. Fragmenty napisane samodzielnie zdecydowanie różnią się od plagiatu. Mają sens, są podparte logicznymi argumentami oraz charakteryzują się bogatym językiem”.
8. Internet jako źródło informacji, z którego należy korzystać w odpowiedni sposób (5%) – informacje ze stron internetowych wymagają weryfikacji; często wypowiedzi interanutów zawierają błędy itp.

Uczniowie bardzo odpowiedzialnie budowali komentarze skierowane do uczennicy: proponowali pomoc, dawali możliwość poprawy, zachęcali do wyrażania własnych opinii, twierdząc, że z pewnością będą one ciekawe. Kilkoro licealistów odniosło się do własnych uczuć, budując „komunikaty ja”. Ci ostatni pisali, że zaniepokoiła ich ta sytuacja, że czują się zawiedzeni, oszukani i woleliby oceniać samodzielnie napisaną pracę. Podkreślali, że plagiat odkryli z przykrością, a nawet przerażeniem. Oczywiście we wszystkich komentarzach respondentów często pojawiały się wykrzyknienia, pytania, które podkreślają emocjonalne zaangażowanie komentującego.

Nauczyciele na co dzień spotykają się sytuacjami, w których ich podopieczni przy tworzeniu zadań domowych, wypracowań czy referatów korzystają

z materiałów zamieszczanych w Internecie. W kwestionariuszu ankiety przeznaczonym dla polonistów również znalazła się prośba o skonstruowanie informacji zwrotnej dla uczennicy, która część swojego wypracowanie ściągnęła ze strony internetowej. Pedagodzy zamieszczali bardzo krótkie uwagi, zwykle podkreślające niesamodzielny charakter pracy i zawierające prośbę o przedstawianie adresu bibliograficznego. Poniżej wybrano kilka dłuższych wypowiedzi badanych:

1. „Szkoda, że podpisując się imieniem i nazwiskiem pod swoją pracą, nie wzięłaś pod uwagę tego, że nie jest to jedynie Twój i samodzielnie napisany tekst. Korzystanie z innych źródeł nie jest zabronione, o ile zaznaczycie to wyraźnie w pracy i posłużycie się bibliografią. Bardzo proszę Cię o rozmowę na temat Twojej pracy” (kobieta, 3 lata stażu pracy).
2. „Twoja praca jest niesamodzielna. To nieuczciwe. Zapraszam na indywidualną rozmowę. PS Dołączam do Twojej pracy wydruk ze strony internetowej z zadaniem, które ściągnęłaś” (mężczyzna, 8 lat stażu pracy).
3. „Plagiat jest karalny, niezgodny z prawem, a dodatkowo świadczy o braku wiedzy i umiejętności osoby, która go popełniła. Pod każdym względem (uczciwości i możliwości) skompromitowałaś się” (kobieta, 19 lat stażu pracy).

Wydaje się, że nauczyciele, którzy są autorami pierwszej i drugiej wypowiedzi, osiągnęli swój cel: przekazali uczennicy, że wiedzą, iż jej praca nie była samodzielną, uświadomili, że takie zachowanie jest nieuczciwe, a dodatkowo prosili o indywidualną rozmowę w tej sprawie. Nie obrazili uczennicy, a chęć spotkania pokazali jej, że zależy im na niej i chcą wiedzieć, dlaczego zdecydowała się na przedstawienie cudzej pracy. Wydaje się bardzo dobrym pomysłem dołączenie do wypracowania podopiecznej wydruku ze strony internetowej, z której korzystała – czasami takie unaocznienie okazuje się bardziej skuteczne niż długa rozmowa, a ponadto nie daje możliwości tłumaczenia, że cudze poglądy były jedynie inspiracją. Mieszane uczucia budzi komentarz ostatni. Oczywiście można zrozumieć wzburzenie polonistki, która go stworzyła, ale wydaje się, że sformułowania, jakie w nim zostały użyte, są wysoce niefortunne. Po pierwsze fakt, że uczennica popełniła plagiat, wcale nie daje nam prawa do tego, żeby twierdzić ze stuprocentowym przekonaniem, że nie posiada wiedzy i umiejętności, aby stworzyć własne wypracowanie. Przyczyn takiego zachowania mogło być wiele, a uczniowie niejednokrotnie potrafią nas zaskoczyć, dlatego przed rozmową z bohaterką historii nie powinniśmy przesądzać sytuacji. Szczególnie ostatnie zdanie komentarza wymaga dłuższego zastanowienia. Uczennica, która przeczyta, że skompromitowała się „pod każdym względem”, może pomyśleć, że na zawsze utraciła zaufanie swojego nauczyciela, że nigdy nie uda jej się odzyskać jego szacunku i że bez względu na to, jak

bardzo będzie się starać, już niczego nie da się zmienić. Takie myśli nigdy nie powinny pojawić się u naszych uczniów, ponieważ każdy ma prawo do popełniania błędów. Bez względu na wszystko powinniśmy się powstrzymać od tak kategorycznych stwierdzeń i zawsze uświadamiać uczniom, że każdą sytuację trzeba chociaż się starać naprawić.

Jak powinna być skonstruowana informacja zwrotna dla ucznia, który zamiast wypracowania oddał pustą kartkę?

Powyższe pytanie, które znalazło się w kwestionariuszu ankiety, zostało zainspirowane dyskusją, jaka odbyła się na forum internetowym poświęconym ocenianiu kształtującemu. Nauczyciele na co dzień stosujący tę metodę, której jedną z podstawowych zasad jest udzielanie informacji zwrotnej, zastanawiali się, jakiego komentarza można użyć, gdy uczeń zamiast wypracowania oddaje arkusz papieru, na którym znajduje się jedynie jego imię i nazwisko. W rolę takiego właśnie polonisty mieli się wcielić licealiści. Mogli oni wstrzymać się od komentarza, ocenić krytycznie zachowanie autora pracy bądź spróbować udzielić mu porad, które zapobiegłyby takim sytuacjom w przyszłości.

Większość uczniów (56%) zdecydowała się na wstrzymanie się od komentarza. Te wyniki można jednak różnie interpretować: pytanie, o którym mowa, składało się z dwóch części i wybranie tej odpowiedzi zwalniało respondentów z zaprojektowania informacji zwrotnej. Zdarzało się często, że uczniowie, zdawszy sobie z tego sprawę, nagle zmieniali wcześniej podjętą decyzję i zaznaczali tę właśnie możliwość, chcąc uniknąć kolejnej dłuższej wypowiedzi. Takie zachowanie podważa wiarygodność wskazań uczniów. Pytanie jednak nadal pozostaje ciekawe, jeśli weźmiemy pod uwagę respondentów, którzy wybrali jedną z dwóch możliwości, wymagających od nich wcielenia się w rolę nauczyciela, udzielającego swojemu wychowankowi informacji zwrotnej. Komentarze były bardzo ciekawe, niezwykle zróżnicowane, jednak w większości z nich powtarzały się przedstawione poniżej spostrzeżenia:

1. Oddanie pustej kartki jest zachowaniem obraźliwym (28%): „Oddawanie mi pustych kartek uważam za obraźliwe, ponieważ na lekcjach ćwiczymy pisanie takich prac, temat był omówiony i nie widzę powodu, dla którego uczeń ma choćby nie spróbować czegoś napisać. Próby będą oceniane lepiej niż lenistwo i tchórzostwo”.
2. Zaistniała sytuacja wynikała z faktu, że uczeń się nie przygotował (15%): „Jeżeli Twój stan wiedzy jest na takim poziomie, że nie potrafisz sformułować zdania, to wydaje mi się, że marnujesz swoje życie, edukując się w szkole”.
3. Podobne zachowanie oznacza, że uczeń się poddał (12%).

4. Uczeń, który nie podejmuje się napisania wypracowania, otrzymuje ocenę niedostateczną, na którą w pełni zasłużył (5%).

Wśród uczniów, którzy zdecydowali się na krytykę zachowania, znaleźli się również tacy, którzy podkreślali, że wystarczającym komentarzem jest wstawienie oceny niedostatecznej pod pracę. Natomiast 26% respondentów uznało, że na miejscu nauczyciela staraliby się udzielić swojemu uczniowi rad, które w przyszłości mogłyby zapobiec takim zachowaniom:

1. Zachęcenie do podejmowania walki; zapewnienie, że następnym razem będzie lepiej; dodanie uczniowi otuchy (42%):
 - „Nie poddawaj się bez próby walki”, „nie poddawaj się od razu”;
 - „Nobody is perfect”;
 - „Weź się za siebie, bo możesz dużo osiągnąć”;
 - „Powinieneś wierzyć w siebie i swoje siły. Ja wiem, że jesteś w stanie to zrobić, i wierzę w Ciebie. Nie bądź leniwy, bo to do niczego nie prowadzi. Następnym razem odważ się napisać cokolwiek, bo możesz więcej zyskać niż stracić”;
 - „Zawsze staraj się coś napisać. Oddanie pustej kartki to tak jak kapitulacja, oddanie meczu walkowerem. Spróbuj pomyśleć samodzielnie i wyciągnąć wnioski, na pewno na coś wpadniesz, coś co będzie zgodne. Musisz w siebie uwierzyć i próbować”.
2. Udzielanie konkretnych wskazówek, które mogą zapobiec podobnym sytuacjom (29%).
3. Próba ustalenia przyczyny, dla której uczeń oddał pustą kartkę (22%): np. „Co to ma być? Nie mam pojęcia, czy brak zawartości pracy spowodowany jest brakiem wiedzy, czy złym doбором przeze mnie tematu. Jeżeli moje lekcje nie są jasno prowadzone, chciałabym, aby zadawano mi pytania, bo być może twoja praca, a raczej jej brak, wynika z niezrozumienia materiału”.
4. Zaoferowanie uczniowi swojej pomocy, czasu (11%).
5. Zwrócenie uwagi na zgubne skutki zachowania (5%).
6. Wyznaczenie kolejnego terminu oddania wypracowania; poprawy sprawdzianu (5%).

Pusta kartka... i co dalej?

W sytuacji, gdy uczeń oddaje nam pustą kartkę, należałoby się zdecydować na rozmowę z nim i zrezygnować z komentarza pisemnego. Na pracy ucznia powinna się znaleźć jedynie notatka, w której nauczyciel prosi ucznia o spotkanie (proponując konkretną datę), w celu omówienia pracy.

Tabela 1. Poszczególne etapy przygotowania się do rozmowy

1.	Określić powód spotkania	Nauczyciela zmartwiło ostatnie wypracowanie ucznia.
2.	Określić cel, który chce osiągnąć	Wspólnie z uczniem opracować i zastosować rozwiązanie, które zapobiegnie takim zachowaniom w przyszłości.
3.	Zapisać konkretne zachowanie, do którego chce się odnieść. Musi pamiętać o tym, by odnosić się tylko do działań ucznia, a nie do jego charakteru i osoby w ogóle. Nie powinien wnikać w motywację i próbować zgadywać, dlaczego uczeń postąpił tak, a nie inaczej.	Uczeń zamiast wypracowania oddał pustą kartkę, na której znalazło się jedynie jego imię i nazwisko.
4.	Zgromadzić wiedzę/informacje na temat ucznia i jego dotychczasowej pracy, które mogą być przydatne podczas rozmowy.	Nauczyciel przegląda poprzednie wypracowania ucznia – szuka zależności, atutów pracy. Dzięki temu podczas rozmowy może się odnieść do konkretnej pracy, np.: „W Twoim wypracowaniu na temat <i>Pana Tadeusza</i> , które napisałeś w kwietniu zauważyłem...” Takie zachowanie udowadnia uczniowi, że nauczyciel przygotował się do spotkania, pamięta jego prace i naprawdę zależy mu na jego osiągnięciach. Warto porozmawiać z wychowawcą i pozostałymi nauczycielami, by dowiedzieć się, czy z innymi przedmiotami uczeń także ma problem. Może ma trudną sytuację rodzinną?
5.	Sprecyzować negatywne konsekwencje obecnej sytuacji i korzyści wynikające ze zmiany zachowania ucznia.	Uświadomienie uczniowi, po co i dlaczego w szkole prowadzone są zajęcia z języka polskiego; oraz że obecnie zdobywaną wiedzę może wykorzystać w dalszym życiu.
6.	Przygotować wstępne propozycje zmian, ponieważ ostateczne rozwiązanie musi być wynikiem wspólnej pracy z uczniem.	– wyznaczenie nowego terminu oddania pracy; – wyjaśnienie tematu; zaproponowanie pomocy przy ułożeniu planu wypowiedzi; – możliwość poprawy oceny poprzez napisanie zadania dodatkowego itp.
7.	Znaleźć miejsce sprzyjające rozmowie	Ważne jest, aby to nie było miejsce, które źle się uczniowi kojarzy. Zamiast klasy mogłaby to być świetlica, w której akurat nie odbywają się zajęcia.

Przebieg rozmowy:

1. Warto rozpocząć od pozytywnego akcentu. Może to być podziękowanie za przybycie, docenienie, że uczeń zdecydował się na tak dojrzałe posunięcie.
2. Uczeń nie będzie się czuł pewnie, dlatego warto dać mu chwilę czasu na oswojenie się z sytuacją. Można poruszyć jakiś inny wątek, banalny, nie-

związany z tematem spotkania (być może ostatnio w szkole było przedstawienie bądź klasa wybrała się na wycieczkę?).

3. Przedstawienie przyczyny spotkania: „Poprosiłam Cię o spotkanie, ponieważ martwi mnie wynik Twojego ostatniego wypracowania. Oddałeś pustą kartkę”. Dzięki temu uczeń wie dokładnie, dlaczego nauczyciel prosił o spotkanie, i wie, że jego zachowanie zmartwiło polonistę.
4. Zaprezentowanie celu: „Chciałabym na dzisiejszym spotkaniu dowiedzieć się, dlaczego tak się stało, i ustalić, jak możemy naprawić sytuację. Chciałabym, żeby Twoje wyniki były pozytywne i przede wszystkim, żeby pisanie wypracowań sprawiało Ci przyjemność”. Warto upewnić się, czy uczeń zrozumiał powód i cel spotkania.
5. Zadawanie pytań otwartych, w celu odkrycia przyczyny zachowania ucznia:
 - „Dlaczego oddałeś pustą kartkę?”
 - „Jak powinnam Cię ocenić?”
 - „Co chciałbyś zmienić w prowadzonych przeze mnie lekcjach?”
 - Warto jednocześnie stosować zwroty, które będą dla ucznia deklaracjami wsparcia, np. „Jak mogę Ci ułatwić...?” „Co mogę zrobić, by...?”
6. W momencie, gdy poznamy przyczynę zachowania ucznia, możemy wspólnie z nim wypracować rozwiązanie. Cały czas należy dbać o to, by wniosek został wypowiedziany przez ucznia. Tylko wówczas będzie on miał odpowiednią motywację do zmiany i naprawienia sytuacji.
7. Dyskutujemy nad możliwym rozwiązaniem do momentu uzyskania zgody obu stron. Wówczas warto zaproponować zapisanie ustaleń.
8. Podsumowanie i podziękowanie za spotkanie oraz wzajemne pogratulowanie sobie dobrej współpracy.

Podsumowanie wyników badań

Przeprowadzone badania jednoznacznie dowodzą, że uczniowie potrzebują i oczekują indywidualnego komentarza nauczyciela do swojej pracy pisemnej i wypowiedzi ustnej. 97% badanych odpowiedziało, że informacja zwrotna jest potrzebna, co więcej większość uczniów zadeklarowała, że korzysta ze wskazówek nauczycieli przy tworzeniu kolejnych wypracowań i przygotowywaniu się do wypowiedzi ustnej. Zaledwie 3% licealistów decyduje się na świadome nieuwzględnianie rad polonisty. Pozostali wspominali, że częściej wprowadzaliby w życie wskazówki, gdyby komentarze zawierały bardziej szczegółowe informacje i odnosiły się również do pozytywnych aspektów ich pracy.

Okazało się, że podstawowym błędem, jaki popełniają nauczyciele przy konstruowaniu informacji zwrotnej, jest skupianie się na wyliczaniu niedostatków wypowiedzi ucznia. Ten fakt z pewnością przyczynia się do tego, że

tylko 38% licealistów czuje się zmotywowanych po otrzymaniu komentarza. Prawie 1/3 badanych, których nauczycielskie recenzje nie mobilizują do dalszej pracy, wspomniała, że zawierają one zbyt dużo uwag krytycznych, a to sprawia, że czują się przygnębieni. Dlatego tak ważne wydaje się uświadamianie polonistom, że podstawą skutecznej informacji zwrotnej jest jej pozytywny wydźwięk. Tylko odpowiednio zbudowana opinia może przynieść pożądany efekt dydaktyczny. Zawsze powinno się znaleźć w niej kilka podstawowych elementów, m.in.: informacja o tym, co uczeń zrobił dobrze, oraz o tym, co powinien poprawić, a także wskazówki na temat kierunku dalszej pracy.

Przyświecająca badaniom hipoteza, zgodnie z którą w szkołach niepublicznych informacja zwrotna powinna być udzielana częściej i być lepsza jakościowo, nie została w pełni potwierdzona. Rzeczywiście okazało się, że w szkołach publicznych uczniowie rzadziej otrzymują informacje zwrotne do prac pisemnych, ponieważ większa liczba osób w klasie nie sprzyja ich konstruowaniu²³. Natomiast w przypadku wypowiedzi ustnej proporcje te się odwracają. Zatem w momencie, gdy nie bierzemy pod uwagę liczby osób w klasie, okazuje się, że uczniowie szkół prywatnych wcale nie są w lepszej sytuacji. Badania nie potwierdziły także, że komentarze skierowane do wychowanków szkół prywatnych są lepsze jakościowo, dlatego podczas analizy wyników często pomijano rozróżnienie dotyczące typu szkoły.

Ciekawego materiału badawczego dostarczyły komentarze, jakie respondenci konstruowali, odnosząc się do dwóch trudnych wychowawczo sytuacji. Chodziło o ucznia, który zamiast wypracowania oddał pustą kartkę, oraz uczennicę, która część zadania ściągnęła ze strony internetowej. Licealiści niezwykle odpowiedzialnie podchodzili do tych problemów, tworząc ciekawe i wyczerpujące wypowiedzi. Stosowali oni bardzo dużo motywujących i dodających otuchy sformułowań, co niewątpliwie oznacza, że tego oczekują od wymarzonego pedagoga, ponieważ w rolę takiego mieli się wcielić. Mark Twain zwykł mawiać, że usłyszawszy jeden komplement, może dzięki niemu przeżyć dwa miesiące, i myślę, że wszyscy powinniśmy o tym pamiętać.

Bibliografia

- Bednarkowa W., *O! Słoń przed stopniami. Osłoń przed stopniami! O szkolnym ocenianiu*, Kraków 2000.
- Black P., Harrison Ch., Lee C., Marshall B., Wiliam D., *Jak oceniać, aby uczyć*, przeł. J. Dutkiewicz, Warszawa 2006.

²³ 32% uczniów szkół publicznych odpowiedziało, że zawsze otrzymuje informację zwrotną do pracy pisemnej. W przypadku ich kolegów i koleżanek z liceów prywatnych było to już o 13% więcej, czyli 45%.

- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, przeł. A. Jankowski, Poznań 2007.
- Gregorczyk M., Swat-Pawlicka M. (red.), *Ocenianie kształtujące: dzielmy się tym, co wiemy! Zeszyt trzeci: informacja zwrotna*, http://www.ceo.org.pl/porta1/b_ok_dzielmy_si_etym_co_wiemy_informacja_zwrotna.
- Korach R., *Nagroda i kara. Profesjonalna ocena pracownika*, Gliwice 2009.
- Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 2002.
- Radziwiłł A., *O reformowaniu edukacji*, „Znak” 1999, nr 3.
- Sterna D., *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa 2006.
- Stróżyński K., *Ocenianie jako akt komunikacji*, „Polonistyka” 2003, nr 4.
- Stróżyński K., *Skuteczne komunikowanie ocen*, „Polonistyka” 2001, nr 9.
- Zimbardo P., Ruch F., *Psychologia i życie*, Warszawa 1998.